

Un quart de la població d'Euskal Herria sap parlar basc, però només una mica més del 10% l'utilitza diàriament. Aquesta diferència palesa les dificultats d'una llengua mil·lenària que ha adoptat sempre un segon terme quan travessa el llindar de casa.

Èuscar, la consciència de ser.

Lingua navarrorum, basconea lingua... Èuscar. Des de Sanç el Savi fins als nostres dies. Una llengua mil·lenària que dona nom a un poble (Euskal Herria) mil·lenari i als seus habitants (*euskaldunak*), l'origen de la qual, igual que el del poble mateix, es perd en la memòria històrica i que avui, a les portes del segle XXI, continua essent una incògnita no aclarida.

"Historiant l'Edat Mitjana del País Basc ens assalta constantment la preocupació de reconstruir el passat d'un poble que s'expressa per escrit en un idioma que no és el que parla, però que se li escapa a través dels documents". Ho escrivia un historiador a la meitat d'aquest segle, que així deixava constància de l'enorme complexitat que representa penetrar en les entranyes d'un poble, posseïdor d'una llengua pre-indoeuropea, sense parentiu genètic amb cap de les llengües que l'envolten —malgrat les companyes que li han cercat, caucàsiques, berbers, ibèriques, etc.— i que ha sobreviscut a guerres, invasions militars i culturals i revolucions industrials, durant tota la seva llarga història, amb un sistema de transmissió oral, sense lletra impresa, sense documentació que avali la seva raó de ser. Les "guerres" d'avui s'anomenen normatives legals contra l'èuscar, actituds contràries a la normalització (PP, PSOE, UA). Nous temps, nous obstacles.

Sempre la llengua basca ha estat on és, però també on ara ja no és. Els topònims i els antropònims que apareixen en els textos llatins i romànics han salvat l'èuscar de la

"cremadissa" històrica, perquè han permès de compensar-ne absència "oficial" en textos i documents oferint una visió general de la implantació que tenia segles enrere. "Hi ha raons per a creure que... es parlaven varietats bascoïdes a la major part dels Pirineus... L'èuscar hauria estat la llengua pròpia del poble pirinenc", ens recorda el prestigiós lingüista Joan Coromines. Les fron-

L'evolució de l'èuscar aquests últims anys anima a pensar que es va pel bon camí, si bé també avisa dels riscos de l'excés de relaxament.

teres naturals històriques de l'èuscar van arribar fins al Pallars, a la Vall d'Aran ("aran" és vall en èuscar) i a Andorra per l'est; a la Rioja (hi ha testimonis escrits que indiquen que a principi del segle XIII s'hi podia declarar en èuscar als judicis, cosa que permet de deduir que hi era la llengua parlada) i a Burgos pel sud; a Aquitània pel nord, i a Biscaia per l'oest. També n'hi ha que defensen que l'èuscar fou la primera llengua parlada de la península ibèrica.

Ara, la seva història és una història de pèrdua gradual de terreny.

"Des del començ de la història, l'element èuscar és clarament recesiu", reconeixia el lingüista ja mort Koldo Mitxela, ombra viva de la revitalització de l'èuscar aquestes darreres dècades. De sempre ha estat una llengua de "*baserritarrak eta arrantzaleak*" (pagesos i pescadors), una llengua emprada en la intimitat familiar i en les relacions privades, però mai no utilitzada per escriure ni en els àmbits intel·lectuals. Fins fa uns anys l'Euskaltzaindia, l'Acadèmia de la Llengua Basca, feia les reunions en castellà, perquè mancava la consciència que el debat de les idees i de les propostes reguladores de l'èuscar es podia fer en aquesta mateixa llengua. Això és, l'èuscar no era adequat per a les noves necessitats, els nous temps. L'èuscar mai no va voler, o no va poder, competir amb el llatí o amb les llengües romàniques. Durant milers d'anys s'ha mantingut envoltat i amenaçat per les grans llengües (castellà, francès, anglès), "amagat", prohibit, desprestigiats, empegueït d'ell mateix. "La voluntat de ser, les ganes de ser, que Etxepare va plasmar en el seu llibre *Linguae Vascorum Primitiae* (1545), han permès a l'èuscar d'arribar fins als nostres temps —explica el sociolingüista Julen Arrijolaleiba—. Els euskalduns no han pogut gaudir de la seva llengua; qui ha dominat millor l'èuscar que el castellà ha estat una persona que ha patit, i continua patint."

En xifres. "*Heuskara, ialgi kanpora... bertze jendek uste ezin skriba zaiteien; orain dute phrogatu*

enganatu zirela. Heuskara ailgi hadi mundura... oraidano egon bahiz imprimatu bagerik, hi engoitik ebiliren mundu guzietatik. Heuskara". No t'espantis, lector, que no continuaré transcrivint aquest poema d'Etxepare, escrit a mitjan segle XVI. Simplement és una manera de fer-te tocar la realitat sociolingüística basca: tres quartes parts de la població basca han quedat igual que tu..., no n'han entès res.

700.000 euskalduns, el 26% de la població. Ús social, l'11,6%. Punt. Aquestes són les dades "comptants" de la realitat sociolingüística basca. I cal afegir-hi encara l'existència de sis formes dialectals diferents i distants entre elles (guipuscoà, biscaí, alt i baix navarrès, lapurtà i suletí). A vegades és possible que un ciutadà d'Àvila entengui més fàcilment un català que no pas que un guipuscoà euskaldun d'Alkiza entengui un biscaí euskaldun d'Elantxobe. La distància lingüística que hi ha entre els dialectes explica que l'Euskaltzaindia creés l'èuscar *batua* (unificat o estàndard) al 1968. Però, com recorda el sociolingüista Kike Amorriz, per damunt les diferències dialectals "ha perviscut una consciència d'unitat lingüística molt elevada, de manera que, malgrat les diferències, tot és èuscar". En aquest sentit, l'èuscar també ha hagut de superar els obstacles que la seva evolució li ha creat en els diversos *herrialdeak* (territoris).

L'evolució de l'èuscar aquests últims anys anima a pensar que anem pel bon camí, si bé també avisa dels riscos que pot implicar un excés de relaxament o de confiança.

Entre el 1981 i el 1991 la població euskaldun de la Comunitat Autònoma Basca ha passat de 448.156 (el 21,5%) persones a 543.617 (el 26,3%). Un augment de quasi cent mil nous bascoparlants, el 70% dels quals, gairebé, són alfabetitzats, val a dir: el saben parlar i també llegir i escriure. Qui observi la història de l'èuscar, s'adonarà de la dimensió d'aquesta dada. A Navarra, la població euskaldun és del 10,3%, amb un lleuger increment del 0,2%.

La dada més il·lustrativa és que

KARLOS CORBELLA

La iniciativa social per l'èuscar ha arrancat de l'administració un compromís molt més ferm en la promoció de la llengua. Avui, entre la població jove de cinc a dinou anys hi ha més euskalduns i quasieuskalduns que no castellanoparlants monoglots.

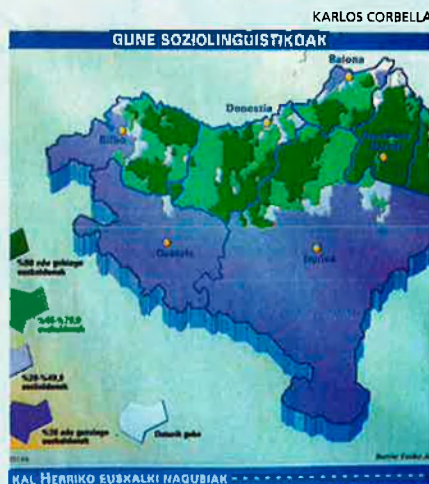
Alfabetatze Euskalduntze Koordinakundea

Alfabetatze Euskalduntze Koordinakundea (AEK) és l'organisme social que des del 1968 treballa en el camp de l'alfabetització d'adults als tres *herrialdeak* (territoris) d'Euskal Herria (Comunitat Autònoma Basca, Navarra i Iparralde), aportant un granet de sorra a la revitalització de l'èuscar. Té mil professors i cent vint *euskaltegi* (acadèmies d'èuscar), a més de dos *barnetegi* permanents (internats). La font de finançament són les quotes dels alumnes, les loteries i moltes i moltes hores de feina a bars "itinerants" muntats a les festes dels pobles i en tot d'iniciatives culturals. Fins l'any passat no rebia ni una pesseta de l'administració, que, a sobre, sovint li feia la traveta.

El sistema d'aprenentatge de l'èuscar establert per l'AEK mostra la complexitat de l'aprenentatge d'aquesta llengua i alhora l'èxit dels sistema d'alfabetització d'adults.

15.000 alumnes aprenen èuscar aquest curs a l'AEK fent dues hores diàries de classe!, amb un total de 1.200 hores. Per Juan Mari Larrarte, aquesta quanti-

KARLOS CORBELLA

tat és "mínima" perquè l'*euskaldun berri* (nou bascoparlant) pugui adquirir un nivell mitjà de parla. "Però l'entorn de l'alumne no ajuda aquest procés", i per això l'esforç ha de ser més gros. Cal crear espais euskalduns fora de l'*euskaltegi*, perquè l'alumne hi pugui compartir el que va aprenent. L'*euskaltegi* és necessari però no suficient; "si no treballa el que ha après fora de classe, l'alumne no aprendrà èuscar". A un ritme normal, el pot aprendre en tres anys, fent un esforç afegit i invertint-hi més hores pel seu compte. L'AEK atorga una importància especial al període d'estiu, perquè si no cultiva allò que ha après, l'alumne perill de haver de començar de bell nou. Per això l'AEK ha creat una xarxa de *barnetegi* a petites poblacions, que a l'estiu combinen jornades intensives d'aprenentatge, de sis hores, en un ambient totalment euskaldun i adequat perquè els alumnes convivin en un nucli bascoparlant. "Durant tres setmanes aquest alumne viu totes les vint-i-quatre hores del dia en èuscar; això és un pas important." En aquest procés d'euskaldunització, la gent es veu obligada a moure's i a cercar l'èuscar, perquè generalment l'èuscar no envolta l'alumne, que viu en un ambient "negatiu" i ha de sortir del seu entorn.

Segons l'AEK, anant un any sencer a un *barnetegi* es pot obtenir un coneixement fluid de la llengua. I. G.

avui entre la població jove de cinc a dinou anys hi ha més euskalduns i quasieuskalduns que no castellano-parlants monoglòts. "L'èuscar ha passat de ser la llengua dels més grans a ser la llengua dels joves", diu Kike Amonarriz.

"De Tutera a Baiona, la situació de l'èuscar és de tots els colors", recorda el responsable d'AEK (col·lectiu d'alfabetització d'adults) de Guipúscoa, Juan Mari Larrarte. I és que el grau de coneixement de la llengua pot passar del 3,8% a Tafalla (Navarra), al 78,5% a Ondarroa (Biscaia). A més, tres de cada quatre bascos són favorables a l'enfortiment de la llengua basca.

Us social. "Els bascos que no saben èuscar són fills de gent que parlen èuscar. Els qui no saben èuscar són pares de gent que no aprendran èuscar. L'èuscar, així, es va perdent per culpa dels qui el saben. Els qui no el saben no el poden perdre. Per protegir i expandir l'èuscar cal tenir en compte tant els uns com els altres." Ho deia Sabino Arana, pare del nacionalisme basc, a començament de segle. I coincideix plenament amb la distància que avui hi ha entre el coneixement de la llengua i l'ús que se'n fa.

"El fet que quasi el 12% d'un 26% de parlants visqui habitualment en èuscar demostra una gran fidelitat a la llengua", opina Amonarriz. La vice-rectora d'èuscar de la Universitat del País Basc i única dona de l'Euskaltzaindia, Miren Azkarate, reconeix que la impressió és que, sabent el nombre de gent que sap èuscar, se'n sent parlar poc. Però les últimes dades de l'Euskal Kultur Batzordea (EKB) parlen totes soles: l'ús social de l'èuscar entre els joves de quinze a vint-i-quatre anys és del 44%, quan en la franja que va dels vint-i-cinc als seixanta-quatre es redueix a un 17%. Així i tot, Amonarriz manté que l'ús social de l'èuscar és minoritari i, tret de Guipúscoa, "més que no pas parlar de presència, caldria parlar de latència".

Hi ha unanimitat de criteri a l'hora de considerar que el moment actual és un moment de punt mort, en què es van fent passos però en què tot és per fer, en què cada àmbit

(educació, alfabetització d'adults, mitjans de comunicació, etc.) va enfrontant-se amb els seus reptes sense cap criteri d'unitat, sense definir quins haurien de ser els criteris de treball per a avançar cap a una direcció homogènia de l'èuscar en les diverses disciplines. Això s'anomena un pla general de normalització que compregués tot el territori lingüístic euskaldun –encara inexistent– i que establís una estratègia adequada per a anar penetrant en les zones on l'èuscar no solament és minoritari, sinó inexistent. Arrijolaleiba introdueix el dilema “imposició/re-posició”, val a dir: “Què fem, imposar o, més aviat, re-posar? Fer que aquestes tres quartes parts de la població puguin arribar a viure en èuscar, és imposar o re-posar?”

De la seva banda, José M. Sánchez Carrión, “Txepetx”, el sociolingüista més llorejat i reconegut d'aquests darrers temps, defensa la “tensió de la ruptura” per superar la

“situació de minorització, de deteriorament i d'extermini” en què, opina, es troba l'èuscar. La tensió de ruptura és el moment en què “l'èuscar inverteix la relació de domini i de regressió contínua dins el seu mateix territori per començar a recobrar l'equilibri amb la recomposició de la seva comunitat d'habitants”, diu al seu llibre *Un futuro para nuestro pasado*. Txepetx advoca per la necessitat de superar el complex d'inferioritat dels parlants complets de l'èuscar, insistint en el fet que la revitalització de la llengua ha de començar avançant cap a un ús homogeni i estable.

Etxepare ja n'havia parlat, d'això, l'any 1545, quan escrivia el *Ialgi hadi mundura*, el primer text publicat en èuscar, en què animava els euskalduns a recuperar el prestigi que l'èuscar necessitava i els invitava a arraconar els complexos i a saltar a la plaça, al carrer, també al món de la lletra impresa.

“Mai no farem tants productes

KARLOS CORBELLA

'Egunkaria' és l'únic periòdic íntegrament escrit en èuscar. La llengua ha arribat als mitjans de masses.

V.P.O.

VIVENDES DE PROTECCIÓ OFICIAL

* **HIPOTECA DES DEL 6,5%**

* **AMB AJUDES A FONS PERDUT FINS EL 10%**

**EDIFICI
LOS OLIVOS**

Camí de Montcada, núm. 114
VALENCIA

- VIVENDES DE 3 I 4 DORMITORIS.
- LOCALS COMERCIALS.
- PLACES DE GARATGE
- EDIFICACIÓ OBERTA
- ZONA ESCOLAR

edifici

Los Fresnos

- VIVENDES DE 3 I 4 DORMITORIS.
- ATICS
- LOCALS COMERCIALS.
- PLACES DE GARATGE

- AL COSTAT DE L'ESTACIÓ DE METRO
- EXCEL·LENTS DISTRIBUCIÓ I MAGNÍFICA ORIENTACIÓ

edifici

Limonerós

C/ Crist de la Fe, s/n
PATERNA (València)

- VIVENDES DE 3 I 4 DORMITORIS.
- PLANTES BAIXES AMB TERRASSA.
- ATICS
- PLACES DE GARATGE

- ZONES ENJARDINADES.
- AL COSTAT DE L'ESTACIÓ DE METRO

* Segons condicions R.D. 1.932/91 | Generalitat Valenciana D. 55/92

'per a

INFORMACIÓ I VENDA

EN LA MATEIXA OBRA
O EN PAU, NUM. 11, BAIX (VALENCIA)

viure'

TELÈFONS

392 34 02
392 34 03
392 34 04

Udallerri Euskaldunen Mankomunitatea

L'èuscar ha estat sempre una llengua reclosa en l'ambient familiar, en la intimitat, mentre que el castellà ha estat la llengua de transmissió en els ambients intel·lectuals, científics, literaris i administratius. Per això el que diferencia Euskal Herria de Catalunya (a banda tenir una llengua d'una família lingüística diferent, de ser menys parlada quantitativament i de les distàncies dialectals) és el desavés a fer servir la llengua en els àmbits institucionals. A Catalunya, des de temps immemorials, salvades algunes excepcions, el català ha estat l'instrument de comunicació a quasi tots els nivells.

Actualment 40.000 ciutadans de 28 poblacions d'Hego Euskal Herria (la part del País Basc a l'estat espanyol) fan servir exclusivament l'èuscar en les seves relacions amb l'ajuntament i aquest fa tota la tasca institucional en èuscar. Allò que a Catalunya és evident, a Euskal Herria en-

cara és emergent. Aquestes 40.000 persones podrien ser 160.000, si els cent pobles que compleixen els requisits per a ser membres de la Mancomunitat de Municipis Euskalduns (UEMA): més d'un 80% dels habitants han de ser euskalduns, decidissin d'integrar-s'hi. "Fins ara l'administració encara no hi ha fet servir l'èuscar, i per això ara no és fàcil de començar; exigeix un gran esforç", reconeix el coordinador de la UEMA, Inaki Arregi.

A tall d'exemple i de comparació amb Catalunya, cal dir que el servei de traducció del Parlament basc va col·lapsar d'entrada de la decisió d'Herri Batasuna de fer tota la seva activitat parlamentària, bé que escassa, en èuscar, perquè fins llavors la llengua de Lizardi amb prou feines si se sentia a la cambra de representants del poble de Lizardi. El PSOE només té tres líders públics que saben l'èuscar, i el PP un. Feu comptes i compareu. **I. G.**

ta de si procedeixen o no de l'esquerra abertzale. "Tota iniciativa nova, si no és controlada pel govern, ja neix amb sospita, no se'n fien", diu Larrarte.

Així foren creats i es mantenen les *ikastolak* —a molts llocs, encara són els pares que han de finançar l'educació en èuscar dels fills—, l'únic diari en èuscar (*Egunkaria*) o el col·lectiu d'alfabetització d'adults, AEK. I mil activitats més, organitzades des de la base de la societat tot l'any, que fan sentir implicades i directament participants de la construcció del seu poble una infinitat de persones. Euskal Herria és un exemple clar que l'administració-govern i el poble-societat parlen llenguatges diferents. Mentre els uns traven i entrebanquen, els altres fan i construeixen. "Sabem que no tenim capacitats normatives, ni una infraestructura administrativa, que no tenim mitjans econòmics, però tot i així tenim el capital més important, el capital humà", diu Joxe Jabier Inigo, d'EKB. El "món de l'èuscar" sempre ha caminat al davant de l'administració, ho ha demostrat no poques vegades, i després ha fet que l'administració també es mogués: s'ha mogut en el cas d'*Egunkaria* (al començament volia crear un altre diari en èuscar perquè no es fiava d'aquest); s'ha mogut en el de les *ikastolak*, creant l'escola pública basca; s'ha mogut en el de l'AEK (perquè el seu projecte d'alfabetització d'adults, HÁBE, no existeix). "I si el govern no es mou? La no-implicació del govern no ens pot servir d'excusa per a no plantar cara a la gran responsabilitat que tenim", es demana i respon Joxe Jabier Inigo.

Un fenomen social d'una envergadura enorme i que és quasi impossible d'expressar en tota la seva dimensió en unes idees. Però un fenomen que pot portar l'etiqueta —en un país en què tot va etiquetat— d'haver aconseguit de prestigiar els espais de l'èuscar i de fer que aquesta llengua mil·lenària deixi les seves vergonyes arraconades o, en tot cas, de fer que recaiguin sobre els qui han volgut i han desitjat de veure-la enterrada.

Inaki Gorostidi (Sant Sebastià)

KARLOS CORBELLA

La retolació en èuscar s'ha estès ràpidament. Però la normalització topa encara amb algunes resistències.

com els francesos i els anglesos, ni tindrem tantes televisions privades ni tantes enciclopèdies en CD-Rom; ens haurem de valer d'unes altres llengües, d'acord. Però reconeguem, si us plau, a l'euskaldun, a qui se sent còmode en èuscar, que pot ser una persona normal d'aquest poble", diu Arrijolaleiba.

Iniciativa social. "La iniciativa social és imprescindible. Quan la iniciativa social desapareix i les institucions se'n fan càrrec, el poble es desconnecta. La dinàmica es debilita. La recuperació de la llengua no es pot deixar en mans de l'administració. L'administració ha de crear els recursos necessaris per a tirar endavant la iniciativa social." Així resumeix Juan Mari Larrarte la filosofia que impera a Euskal Herria en totes les iniciatives encaminades a prestar suport a l'èuscar. Tot un conglomerat de sigles i d'organitzacions socials, impossible de relatar, s'erigeixen en el motor principal i en el revulsiu de la llengua. Sempre al davant de l'administració i sempre sota sospi-